

Закон чи пастка для науки?

Обговорення нової редакції закону відбувалося за широкої участі науковців, маститих і молодих, проректорів з наукової роботи вищих навчальних закладів, представників громадських наукових організацій, міністерств і відомств, народних депутатів та інших зацікавлених осіб... Неабиякий інтерес до слухань цілком зрозумілий – із чотирьох зареєстрованих у ВР законопроектів один має стати «прохідним», більше того, як зауважила у вступному слові голова Комітету з питань науки і освіти Л. Гриневич, «епохальним». Утім, як впливає з бурхливого обговорення, кожен із запропонованих проектів закону має як переваги, так і вади.

Коротко про законопроекти (у порядку їх реєстрації у ВРУ). Точніше, про деякі їхні особливості. Проект закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» (№ 2244а) – його ще називають кабмінівським, підготовлений МОН на основі законопроекту, розробленого групою народних депутатів на чолі з Л. Гриневич (торік цей законопроект було відкликано з парламенту), з'явився найпершим. І відразу наразився на шквал критики, насамперед з боку науковців. Авторам дорікали за кулуарність обговорення, за те, що проект «з голосу» було винесено на розгляд Кабміну, що його буквально ховали від наукової спільноти з наміром проштовхнути у Верховній Раді. «Бліцкриг» було зірвано альтернативними законопроектами.

Упродовж двох тижнів липня після реєстрації МОНівського проекту закону у Верховну Раду було подано ще три законопроекти – № 2244а-1 (автори – народні депутати Г. Заболотний, І. Кириленко, В. Литвин), № 2244а-2 (автори – народні депутати О. Березюк, О. Скрипник, О. Сотник) і № 2244а-3 – авторства народного депутата С. Тарути.

За час, що минув, науковці мали змогу ретельно опрацювати всі чотири законопроекти, обмінятися думками, подати до профільного парламентського комітету свої пропозиції. Чи не найбільше стріл критики було спрямовано на МОНівський документ. Із самого початку розробникам закидали «монополізацію управління наукою», надмірну зарегульованість, намагання поставити в залежність від чиновників діяльність учених і, зокрема, НАН України. Зрештою, законопроект пройшов непростий шлях доопрацювання і «шліфування». Як зазначив у своєму виступі заступник міністра освіти і науки М. Стріха, «законопроект акумулює пропозиції наукового середовища в дуже широкому діапазоні – університети, Національна академія наук, галузеві академії, «Реанімаційний пакет реформ», громадські наукові організації тощо. Його головна мета – відповідь на виклики часу і бажання зробити закон дружнім до науковців. Бо, крім фатального недофінансування науки, маємо ситуацію, коли чинне законодавство до науковців є просто ворожим».

«Цей законопроект не є радикально реформаторським (я завжди чесно це визнавав), – сказав у розмові з автором цих рядків М. Стріха. – Політичні обставини такі, що жоден радикально реформаторський сьогодні не пройде. Але цей закон означав би рух у правильному напрямку (демократизація, Європа, нові організаційні форми й гарантії для вчених). Введено норму про представництво на Загальних зборах НАН людей, обраних від наукових колективів, – в академії боролися за неї майже чверть століття! Ліквідовано доплати (лишень для новообраних академіків і членкорів!), несправедливість яких стала притчею во язицех...»

Справді, у МОНівському проекті є дві статті, які викликають буквально ідіосинкразію в старій академічній гвардії – можливість виключення дійсних членів та членкорів НАН і галузевих академій наук за порушення наукової та загальнолюдської етики; скасування довічних виплат для дійсних членів і членкорів НАН та галузевих академій наук.

Які ж новації законопроекту? Це – створення Національної ради з питань науки і технологій, Національного фонду досліджень, підвищення соціального статусу вченого, запровадження нових форм дослідницької інфраструктури, що передбачено Угодою про асоціацію з ЄС та участю в Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» тощо. Нацрада – одне з найсуттєвіших нововведень. Передбачається, що вона має бути не лише верховним органом громадського контролю у сфері науки, а й механізмом, платформою для ефективної взаємодії між представниками наукової громадськості, органів виконавчої влади, економіки і бізнесу.

У принципі, майже всім законопроектам притаманні названі новації. Відрізняються проекти лише способами обрання членів Наукового комітету (НК) Нацради, голови Національного фонду досліджень, директорів наукових установ. Так, зокрема, законопроектом № 2244а пропонується обирати Ідентифікаційний комітет (конкурсну комісію для обрання вчених до складу Наукового комітету) з вітчизняних учених за квотним принципом. У проекті № 2244а-1 обрання та функціонування Нацради передбачається за положенням Кабміну, у № 2244а-3 – за квотним принципом. І лише проект 2244а-2 пропонує принципово новий механізм обрання вчених до складу НК Нацради – за допомогою європейської процедури: до складу Ідентифікаційного комітету входять провідні європейські вчені, що дасть змогу запобігти конфлікту інтересів, уникнути просування «своїх» людей. На думку молодих науковців, які працювали над цим законопроектом, саме така процедура обрання до Наукового комітету Нацради є першим і визначальним кроком у реформуванні наукової сфери та її інтеграції в європейський дослідницький простір.

«Якщо ранжувати законопроекти, то на останнє місце я би поставив кабмінівський документ, – зазначив, зокрема, академік В. Кухар. – У багатьох випадках він мені нагадує «устав внутрешней караульной служби вооруженных сил», де все розписано, регламентовано...»

«Ми зареєстрували альтернативний законопроект про науку з кількох причин. По-перше, нам не байдужа доля науки, без якої Україна не зможе відбутися як успішна держава. По-друге, законопроект, запропонований МОН, містить низку пропозицій, з якими ми принципово не можемо погодитися, – прокоментував свою позицію DT.UA народний депутат С. Тарута. – Тому ми підготували свій проект, близький за структурою, але у принципових моментах він кардинально відрізняється від законопроекту МОН. Це стосується самоврядування в науці, академічних свобод, дерегуляції, звільнення вчених від адміністративних пут.

Крім того, ми пропонуємо заявочний принцип для реєстрації наукового бізнесу, тобто створення стартапів, малих наукових підприємств. Це одна з головних відмінностей нашого законопроекту від запропонованого МОН, який робить просто неможливою швидку, динамічну, успішну комерціалізацію наукових досліджень.

І ще один важливий аспект. Ми постійно втрачаємо найкращі мізки нашої країни. Так, за інерцією старої системи освіти ми ще деякий час будемо поповнювати резерв молодих учених. Але приріст в економіці, культурі, політиці тощо талановитих і мотивованих науковців від'ємний. Це миттєво і промовисто позначається на якості нашого з вами життя. Цей проект – одна зі спроб дати можливість талановитим, інтелектуально розвиненим людям знайти сенс у роботі на батьківщині. Два ключові моменти для мене – Рада молодих учених і Національний фонд досліджень. Це ті реальні інструменти, які можуть і покликані стати стартовим майданчиком для втілення світлих новаторських ідей і розробок».

«На жаль, жоден із запропонованих законопроектів не вирішує завдань реформування науки, не є концептуально новим, – переконаний академік І. Мриглод. – Це радше латання старої свитини...»

«...У проекті МОН нашим молодим науковцям пропонуються не перспективи, а квитки на виїзд за кордон, – вважає академік В. Семиноженко. – Який «розумник» написав, що єдина соціальна гарантія – це те, що «оклад вченого має бути не менше відповідного посадового окладу викладача вищого навчального закладу», який, до речі, нічим не гарантований!

Зрозуміло, що швидко знайти вихід з того економічного провалля, в якому ми зараз перебуваємо, не вдасться. Тому потрібно негайно зняти всі обмеження, в які затиснуте сьогодні інноваційне поле. В кількох запропонованих (але не в кабмінівському!) законопроектах є важливі

елементи: прикінцеві положення проекту «Самопоміч», а головне, проект С. Тарути, що передбачає заявочний принцип для комерціалізації науки. Це ключове питання. Як цього можна не розуміти?

Наступне, на що необхідно звернути увагу, – на правила гри, прийняті в Євросоюзі. З цієї точки зору кабмінівський законопроект – печерна пострадянська новація, спрямована тільки на те, щоб зосередити в своїх руках управлінські функції Академією, інститутами і т. д. Куди ми рухаємось?! Цей законопроект і близько не може бути варіантом для першого читання!

Що я пропоную? Кабмін, особливо такий, за визначенням не може бути автором сучасного реформаторського закону. Це може бути тільки ініціатива депутатів, згуртованих навколо парламентського комітету, і підтримана громадськістю. Як це, до речі, робилось і 1998 р. Тоді, правда, президент сказав, що пропустить усі новації. Зараз ми ні від кого з представників влади не чули, що ж вони хочуть від науки. Тому прийняття закону в першому читанні з подальшим удосконаленням – це велика помилка, примітивна пастка, яку нам закладають. Нуль гарантій того, що зміни відбудуться між першим і другим читанням. А не дай бог, його підпише президент – це буде вирок. Увесь МОНівський примітив обвалиться на українських учених.

Якщо комусь потрібно відзвітувати за грант, отриманий на розробку кабмінівського законопроекту, то це факт їхньої біографії, і не треба робити заручниками цього всю країну і майбутнє науки.

І ще одне. Про важливість цього закону для країни нагадувати, думаю, нікому не треба. Згадайте недавній виступ Шимона Переса – країна, якої ще не було в 1945 р., відбулася завдяки науці. І з нею рахується весь світ. З Україною ж, яка підійшла до незалежності, маючи світовий рівень багатьох технологій, сьогодні ніхто не рахується».

Пропозиція негайно підготувати з усіх запропонованих проектів найбільш досконалий, найкращий не знайшла розуміння у парламентському комітеті. Голова комітету наголосила на тому, що потрібно підтримати кабмінівський законопроект з подальшим його доопрацюванням після першого читання. Щоправда, на той час народні депутати вже полишили залу засідань.

«Вони вже про все домовилися, – почулося іронічне на виході. – А ми були просто учасниками спектаклю...» (*Суржик Л. Закон чи пастка для науки? // Дзеркало тижня. Україна (<http://g.ua/DSWY>). – 2015. – 18.09).*